

การเสวนาวิชาการ
พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปรับเปลี่ยนพัฒนาการดนตรีและ
นาฏกรรมของชาติ พ.ศ. 2468 – 2477 (วิกฤตและโอกาส)¹

เรียบเรียงและสรุปเนื้อหาการเสวนาโดย
นางสาวทศยา นากบุญบุตร พนักงานบรรณารักษ์ฯ
นางสาวศิริเพ็ญ วรปัสสุ พนักงานจดหมายเหตุ

เกิดภาวะเศรษฐกิจทั่วโลกตกต่ำอย่างรุนแรงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 สยามประสบปัญหาด้านงบประมาณในการบริหารบ้านเมือง เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงขึ้นครองราชย์ทรงแก้ไขนโยบายการคลังและบริหารจัดการงบประมาณโดยตัดรายจ่ายส่วนพระองค์ ลดทอนงบประมาณราชสำนักเพื่อรักษาเสถียรภาพประเทศ ซึ่งวิธีหนึ่งที่พระองค์นำมาใช้ คือ ปรับยุบหน่วยงาน และดุษฎีภาพ หรือการให้เกษียณราชการ สำหรับงานด้านศิลปวัฒนธรรม พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมีพระราชปรารภว่า กรมมหรสพเป็นกรมใหญ่ในสังกัดกรมมหาดเล็ก ต้องใช้ค่าใช้จ่ายเป็นจำนวนมาก มากเกินกำลังความสามารถของพระคลังข้างที่จะรักษาไว้ได้จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ยุบโรงเรียนพรานหลวง ในปี พ.ศ.2468 และกรมมหรสพ ในปี พ.ศ.2469 จากเหตุดังกล่าวส่งผลกระทบต่องานที่เคยอยู่ในความรับผิดชอบของโรงเรียนพรานหลวง และกรมมหรสพ ข้าราชการส่วนใหญ่ถูกดุษฎีภาพ หรือให้เกษียณราชการออกไป ส่วนหนึ่งถูกโอนย้ายไปยังหน่วยงานอื่น จึงนับได้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่ทำให้เกิดวิกฤตทางด้านดนตรีและนาฏกรรมของชาติ ...

หลังจากการยุบโรงเรียนพรานหลวง และกรมมหรสพ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงรับงานดนตรีไทย ดนตรีสากล งานปี่พาทย์หลวง และงานเครื่องสายฝรั่งหลวงมาไว้ในความดูแลของราชสำนัก ต่อมาก็ได้มีนโยบายให้ลดจำนวนนักดนตรีลงและให้ไปปฏิบัติหน้าที่อื่น นักดนตรีตลอดจนข้าราชการผู้มีหน้าที่รับผิดชอบจำนวนหนึ่งจึงโอนย้ายไปสังกัดกองปี่พาทย์และโขนหลวง กระทรวงวัง ส่วนงานนาฏกรรม โขนหลวง และละครหลวง ข้าราชการที่ถูกดุษฎีภาพ ให้ออกจากราชการ ขอรับเป็นบำเหน็จหรือบำนาญ บางส่วนไม่ได้ถวายตัวทำราชการต่อ ข้าราชการจำนวนหนึ่งที่รับราชการต่อก็โอนย้ายไปอยู่ในสังกัดกระทรวงอื่น และได้รับการมอบหมายให้ปฏิบัติหน้าที่อื่นๆ ที่แตกต่างกันออกไป เช่น ตำรวจหลวง กรมวัง บางส่วนปรับตัวโดยประกอบอาชีพร่วมกับละครคณะต่างๆ เช่น คณะละครพระยาอนิรุทธเทวา คณะละครเจ้าพระยาอรรณพพิพัฒน์

¹ สรุปจากงานเสวนาวิชาการเรื่อง พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวกับการปรับเปลี่ยนพัฒนาการดนตรีและนาฏกรรมของชาติ พ.ศ.

2468-2477 วิกฤตและโอกาส ในวันที่ 21 พฤษภาคม 2567 ณ ห้องประชุมสามศร1 ชั้น6 อาคารราไพพรรณี พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ร่วมเสวนาโดย อาจารย์ ดร.ธรรมจักร พรหมพัว, ดร.บุญตา เขียนทองกุล, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณัฐชา นัจจนวาทกุล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มณีนี วศินารมณ, รองศาสตราจารย์ธรรณัฐ หินอ่อน, ศาสตราจารย์พงษ์ศิลป์ อรุณรัตน์ และนายพุทธพงษ์ เจียมรัตติคุณ ดำเนินรายการโดย ศาสตราจารย์เกียรติคุณ นายแพทย์พูนพิศ อมาตยกุล

บางส่วนเลี้ยงชีพโดยตั้งบ้านเครื่อง ซึ่งพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานเงินทุนตั้งต้นในการประกอบอาชีพอื่นๆ

ภายในระยะเวลา 2 ปี (ตั้งแต่ พ.ศ.2468 – พ.ศ. 2469) ที่หน่วยงานต่างๆ ถูกยุบไป แต่งานด้านดนตรีและนาฏกรรมของชาตินั้นไม่ได้สูญสลายไปด้วย เพราะหลังจากนั้นพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดฯ ให้ตั้งหน่วยงานขึ้นใหม่ด้วยจำนวนคนที่น้อยแต่ล้วนเต็มไปด้วยความสามารถ โดยพระองค์ท่านสนับสนุนพระราชทรัพย์ส่วนพระองค์เพื่อดูแลกิจการเหล่านี้ ทำให้เกิดการสร้างบุคลากรขึ้นใหม่เพื่อสืบทอดศิลปวัฒนธรรม เป็นดนตรีและนาฏกรรมหลวง ในส่วนของศิลปินที่ถูกดลยภาพออกไปก็ได้สิ้นเนื้อประดาตัวกลับมีส่วนที่ทำให้เกิดเป็นโอกาสในงานดนตรีและนาฏกรรมนอกวัง ความเปลี่ยนแปลงครั้งนี้ในมุมหนึ่งนับเป็นช่วงเวลาวิกฤตของงานด้านศิลปวัฒนธรรมของชาติ แต่ในอีกด้านหนึ่งได้เกิดเป็นโอกาสในการที่จะรักษา และพัฒนาด้วยการนำเทคโนโลยีเข้ามาปรับใช้ มีการถ่ายทอดองค์ความรู้สู่สาธารณะในรูปแบบของ ตำรา หนังสือ แผ่นเสียง หรือ ภาพยนตร์ ซึ่งต่อมาทำให้เกิดระบบธุรกิจดนตรี หรือธุรกิจบันเทิงที่เข้ามาสู่ระบบสังคมอีกด้วย

โอกาสด้านดนตรีและนาฏกรรมของชาติ

ในด้านดนตรีไทย

เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประกาศให้จัดตั้งราชบัณฑิตยสภาในปี พ.ศ.2469 โดยมีสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ดำรงตำแหน่งเป็นนายกรัฐมนตรี สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเล็งเห็นว่างานดนตรี นาฏศิลป์ที่เจริญรุ่งเรืองในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมีการเรียนด้วยวิธีสืบต่อมุขปาฐะ ซึ่งนานไปอาจลืมหือสูญหายไปได้ จึงทรงริเริ่มให้ดำเนินงานบันทึกเพลงไทยเป็นตัวโน้ตสากล ซึ่งเป็นวิธีที่ยังไม่มีใครทำมาก่อน โดยได้หารือแนวคิดนี้กับเจ้าพระยาวรพงศ์พิพัฒน์ เสนาบดีกระทรวงวัง ซึ่งดูแลงานปีพาทย์และดนตรีสากล เพื่อขอให้พระเจนดุริยางค์เป็นผู้คิดหาวิธีการจดบันทึกด้วยโน้ตสากล

การจดบันทึกโน้ตครั้งแรก เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2473 โดยมีวิธีการในการบันทึกคือ ครูเพลงดนตรีไทยจะทำหน้าที่เป็นผู้บอกเพลงให้กับนักดนตรีสากลผู้ซึ่งไม่เป็นดนตรีไทยเป็นผู้จด ด้วยเหตุที่ว่าหากผู้จดเป็นผู้รู้ดนตรีไทย รู้ทำนองเพลงไทย ทำนองอาจถูกแปลงไปได้ ดังนั้นจึงให้ผู้ที่ทำหน้าที่บันทึกเพลง บันทึกตามทางที่บอก และมีผู้จดโน้ต ผลงานแรกที่ได้คือ เพลงโหมโรงเย็น และเพลงประเภทเพลงช้า ได้แก่ เพลงช้าเรื่องเพลงยาว และเพลงช้าเรื่องพวงร้อยสร้อยสน ซึ่งเป็นเพลงเรื่องประเภทหนึ่งที่มีลักษณะการเรียงร้อยเพลงเกาะโครงสร้างหลัก ด้วยเพลงหน้าทับปรบไก่อ เพลงสองไม้

นอกจากการจดบันทึกโน้ตเพลงไทยเป็นสากลเกิดขึ้นครั้งแรกแล้วยังมีสิ่งที่เกิดขึ้นควบคู่กัน คือ การบันทึกแผ่นเสียงราชบัณฑิตยสภา พ.ศ.2474 ซึ่งสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ ได้ให้ความสนพระทัย แม้ว่าสถานการณ์การเงินของประเทศอยู่ที่ช่วงขาดแคลนทุนทรัพย์ ท่านจึงได้ขอให้อัครราชทูตประเทศเยอรมนีให้ความอนุเคราะห์ การบันทึกแผ่นเสียงเพลงไทยจึงได้รับทุนสนับสนุนจากประเทศเยอรมนี โดยมีเงื่อนไขว่า เมื่อผลิตแผ่นเสียงเสร็จแล้ว จะต้องประทับตราสัญลักษณ์ของราชบัณฑิตยสภา

กระบวนการบันทึกเสียงมีความละเอียดเป็นอย่างยิ่ง ประกอบด้วยการบันทึกโน้ตเพลง และจัดทำหนังสือบทแผ่นเสียงควบคู่กันไปด้วย มีสารบัญชของเล่มประกอบไปด้วย ชื่อเรื่อง รายชื่อเพลง พร้อมรายละเอียดของแต่ละเพลง รายนามผู้ขับร้องเพลง รายนามผู้เล่นดนตรี ภาพผู้บรรเลง ผู้ขับร้องเพลงสรรเสริญพระบารมี ผู้ขับร้องดนตรีไทยและดนตรีสากล การบันทึกแผ่นเสียงชุดนี้จึงค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะบันทึกเสียงโดยบริษัทพาลิโพนของประเทศเยอรมนี และเมื่อบันทึกเสียงเสร็จแล้วจึงนำกลับไปประเทศเยอรมนี หลังจากนั้นได้ส่งต้นฉบับกลับมาให้เป็นจำนวน 3 ชุด จำนวนแผ่นเสียงโดยประมาณ 100 กว่าแผ่น โดยได้นำขึ้นทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว และมอบให้กับราชบัณฑิตยสภา ปัจจุบันแผ่นเสียงทั้งหมดนี้สูญหาย เหลือเพียงหนังสือชื่อ “บทแผ่นเสียง” โดยหม่อมเจ้าหญิงพัฒนาคุณวรวงศ์ ดิศกุล การบันทึกเพลงไทยครั้งแรกจบลงหลังเหตุการณ์เปลี่ยนแปลงการปกครอง

หลังจากนั้นในปี พ.ศ. 2476 กรมศิลปากรถูกตั้งขึ้นมาใหม่ และได้รับโอนงานจากกระทรวงวัง เมื่อ พ.ศ.2478 การจดบันทึกโน้ตเพลงไทยจึงเกิดขึ้นเป็นครั้งที่ 2 โดยคณะทำงานประกอบด้วย อธิบดีกรมศิลปากร พระเจนดุริยางค์ หลวงประดิษฐไพเราะเป็นต้น สิ่งที่เห็นได้ชัดจากการจดโน้ตเพลงครั้งที่ 2 นี้ คือ การดำเนินการด้วยความเป็นกลาง ไม่เลือกเฉพาะบ้านดนตรี หรือสำนักใดสำนักหนึ่งมาเป็นต้นแบบเพียงสำนักเดียว

โน้ตดนตรีสากลที่บันทึกไว้นี้จึงนับเป็นแนวทางที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง ในการรักษาเชื่อมโยง ถ่ายทอด และต่อยอด ระหว่างงานดนตรีไทย และดนตรีสากล เช่น เมื่อครั้งงานพระศพเจ้านาย เมื่อ พ.ศ.2551 มีการตรวจสอบเพลงไทยเดิมเพื่อนำมาใช้ในงานดังกล่าว ซึ่งได้นำเพลงนางหงส์มาศึกษาจากทางฝั่งด้วยโน้ตเพลงสากล และนำวิธีการดังกล่าวมาใช้กับเพลงไทยเดิมเพลงอื่นๆ ทั้งเพลงงานมงคล และงานอวมงคล ซึ่งในปัจจุบันไม่เป็นที่รู้จัก ต่อมา พ.ศ.2559 ได้มีการนำเครื่องดนตรีทุกชิ้นมาบรรเลงตามโน้ต โดยทดลองจากเพลงเรื่อง จากนั้นจัดทำเป็นไฟล์เสียงดิจิทัล และให้นักดนตรีแต่ละชิ้นบรรเลง แล้วส่งตรวจสอบความถูกต้อง นี่คือนั่งในคุณค่าของงานจดบันทึกโน้ตเพลง ที่ส่งผลมาจนปัจจุบัน

ดนตรีสากล

วงดนตรีเครื่องสายฝรั่งหลวงในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ออมาขึ้นกับกระทรวงวัง โดยมีพระเจนดุริยางค์ เป็นผู้ควบคุมวงจุลดุริยางค์ (Small Orchestra) เพื่อใช้ในงานพระราชพิธี และดูแลการฝึกฝนนักดนตรีรุ่นใหม่ที่ได้รับสมัครมาเพื่อทดแทนกำลังคนที่ขาดไป โดยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 7 ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการจัดการบรรเลง ซิมโฟนี คอนเสิร์ต (Symphony Concert) บรรเลงเพลงประเภท Symphonic Suite และ Symphonic Poem สำหรับประชาชนทั่วไปที่โรงโขนหลวงมสกวนั้น ซึ่งการแสดงดังกล่าวได้รับเกียรติและการยกย่องจากชาวต่างชาติที่เป็นนักวิจารณ์งานดนตรีว่า “เป็นวงดนตรีที่ดีที่สุดในภาคตะวันออกไกล” ผลที่ตามมาทำให้งานดนตรีสากลได้รับความสนใจจากคนรุ่นใหม่ สนใจเรียนดนตรีตะวันตกในสถาบันภายใต้พระบรมราชานุเคราะห์เป็นอันมาก การเรียนการสอนจึงเป็นระบบ และมีมาตรฐานตามมา ด้วยแบบเรียน ตำราทฤษฎีดนตรี ตลอดจนแบบฝึกหัดที่พระเจนดุริยางค์แต่งขึ้นได้ถูกนำไปใช้สอนในสถานศึกษาอย่างแพร่หลาย

อิทธิพลจากกระแสความนิยมดนตรีตะวันตกที่มากขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ส่งผลให้กิจกรรมในการเรียนการสอนดนตรีตะวันตกในสถานศึกษาเพิ่มขึ้นไปด้วย ได้แก่ โรงเรียนคริสตศาสนา เอกชน เช่น กรุงเทพคริสเตียน อัสสัมชัญ มงฟอร์ตวิทยาลัย เป็นต้น ซึ่งบุคคลที่จบการศึกษาจากโรงเรียนดังกล่าวได้มีบทบาทสำคัญในงานดนตรีในหลายหน่วยงานในเวลาต่อมา ส่วนในโรงเรียนรัฐบาล มีการใช้ดนตรีตะวันตกมาใช้ในกิจกรรมของโรงเรียน อาทิ กิจกรรมลูกเสือ โดยมีวงโยธวาทิต และวงดุริยางค์ นอกจากนี้ยังส่งผลให้เกิดความนิยมเรียนดนตรีส่วนบุคคลตามอัยาศัย และได้พัฒนาไปเป็นโรงเรียนดนตรีในเวลาต่อมา

นอกจากการกระแสที่ได้รับความนิยมในสถานศึกษาแล้ว ยังแพร่หลายไปยังวงการทหาร เดิมงานดนตรีตะวันตกของกองทัพมีพื้นฐานที่แข็งแรงและเป็นปึกแผ่นมาตั้งแต่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยการดูแลของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้าบริพัตรสุขุมพันธุ์ กรมพระนครสวรรค์วรพินิต ซึ่งทรงนิพนธ์เพลงมาร์ชและเพลงเพื่อวงดุริยางค์ไว้เป็นจำนวนมาก เมื่อเกิดการปรับลดกำลังพล และขนาดหน่วยงาน โดยรวมกระทรวงทหารเรือเข้าเป็นหน่วยงานเดียวกันกับกระทรวงกลาโหม ทำให้เกิดกองดุริยางค์ทหารบก และทหารเรือทำหน้าที่กองทหารเกียรติยศ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ทุกเหล่าทัพมีกองดุริยางค์ประจำหน่วยงาน และมีโรงเรียนเพื่อผลิตนักเรียนดุริยางค์ของกองทัพอย่างเป็นเอกเทศ

ผลพลอยได้จากการสร้างบุคลากรด้านดนตรีตะวันตกในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ก่อให้เกิดวงดนตรีประจำหน่วยงาน เพื่อตอบสนองความบันเทิงประเภทต่างๆ เช่น การลีลาศ การออกอากาศทางสถานีวิทยุกระจายเสียงคลื่นสั้น ได้แก่ วงดุริยางค์สากล กรมศิลปากร ซึ่งถูกโอนมาจากวงเครื่องสายฝรั่งหลวง กระทรวงวัง วงดุริยางค์อินทกกองทัพบก วงดนตรีแจ๊สประจำกองทัพบก ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาล วงดนตรีกรมโฆษณาการ นักดนตรีประจำวงหลายคนเคยสังกัดในโรงเรียนพรานหลวง และวงเครื่องสายฝรั่งหลวง

นอกจากนี้ยังก่อให้เกิดโอกาสในการสร้างอาชีพและรายได้แก่ผู้ที่ถูกด้อยภาพและได้รับผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจ รวมถึงข้าราชการที่ต้องการหารายหลังจากเวลาว่าง ให้เกิดการปรับตัว และสามารถสร้างอาชีพขึ้นใหม่ด้วยการใช้ความถนัดเดิม งานดนตรีจึงเป็นความบันเทิงที่สร้างรายได้ ซึ่งสวนทางกับภาวะเศรษฐกิจที่ถดถอย ไม่ว่าจะเป็น กิจการโรงแรมหรูพ ธุรกิจบันเทิงประเภทต่างๆ ร้านขายแผ่นเสียง โน้ตเพลง และแบบเรียนอาชีพนักดนตรี และวงดนตรีสากลในสถานบันเทิง ซึ่งส่วนมากเป็นดนตรีแจ๊ส ด้วยจำนวนของวงดนตรีที่เพิ่มขึ้น และประเภทของงานดนตรีที่หลากหลาย เช่น วงดนตรีแจ๊ส วงดนตรีป๊อปปูล่า คณະนักร้องประสานเสียง แตรวงลูกเสือ สะท้อนให้เห็นว่าความบันเทิงเป็นสิ่งที่สร้างความสุขแก่ผู้คนได้ทุกพื้นที่ ทุกชนชั้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อบ้านเมืองอยู่ในภาวะยากลำบาก งานดนตรีตะวันตกในช่วงรอยต่อนี้จึงได้เกิดการแพร่หลาย และพัฒนาขึ้นอย่างชัดเจน

นาฏกรรม : โขนหลวง ละครหลวง

โขนหลวง และละครหลวง ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวนั้น พระองค์ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มีการฝึกหัดขึ้นใหม่เป็นเด็กทั้งหมด มีการเรียกตัวครูโขนหลวงและครูการละครผู้มีบทบาทด้านศิลปนาฏกรรมอย่างพระยานัฏกานุรักษ์ และคุณหญิงเทศ นัฏกานุรักษ์ เป็นผู้ควบคุมดูแลการฝึกหัดโขน โดยใช้บริเวณบ้านของเจ้าพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ หรือบ้านพระอาทิตย์เป็นสถานที่ฝึกหัด ซึ่งการฝึกหัดโขนหลวงนี้ ผู้ฝึกสอนยังประกอบไปด้วยศิลปินชั้นครูผู้มีความสามารถจากกรมมหรสพเดิมในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว และจากหน่วยอื่นๆ ร่วมกันฝึกหัด ทั้งกลุ่มครูผู้ช่วยสอนที่เป็นตำรวจวัง ซึ่งครูผู้ฝึกหัดเหล่านี้เองเป็นบุคคลสำคัญที่นำสรรพวิชาต่างๆ ถ่ายทอดและสืบต่อความรู้มายังโรงเรียนนาฏดุริยางคศิลป์อย่างเป็นจำนวนมาก

โรงโขนหลวง สวนมิสกวัน คือสถานที่แสดงนาฏกรรมในสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นโรงละครไม้ที่มีความสวยงาม ใช้ต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 6 จนถึงรัชกาลที่ 7 มีการจัดการแสดงโขนหลวงโดยนักแสดงโขนรุ่นเด็กที่ฝึกจากบ้านพระยาวรพงษ์พิพัฒน์ **ละครหลวง** คุณหญิงเทศ นัฏกานุรักษ์ เป็นผู้ดูแลเช่นเดียวกับงานโขนหลวง ฝึกหัดกันที่พระตำหนักเรือนไทย และเรือนคุณท้าววาริธรคณารักษ์ในวังสวนกุหลาบ อีกสถานที่คือ โรงโขนท้ายวัง ซึ่งเป็นสถานที่ฝึกทั้งโขน และละครหลวง ผู้ฝึกหัดละครหลวงในรัชกาลที่ 7 นี้ ต่อมาได้เป็นศิลปินกรมศิลปากร เช่น ครูจำเรียง พุฒประดับ และเป็นนักเรียนรุ่นแรกของโรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ เช่น ครูสุวรรณณี (ศรีบุญรัตน์) ชลานูเคราะห์

โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์ สังกัดกรมศิลปากร เป็นสถาบันการศึกษาที่เปิดสอนทั้งวิชาสามัญ และศิลปะ ซึ่งได้แก่โขน ละคร และดนตรี ก่อตั้งขึ้นหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ในพื้นที่พระราชวังบวรสถานมงคล หรือวังหน้า เจ้านายที่เคยประทับอยู่ ทรงย้ายไปประทับที่พระบรมมหาราชวัง แล้วจึงใช้พระที่

นั่งอิศเรศราชานุสรณ์ เป็นห้องเรียนฝั่งวิชาการ และบริเวณข้างพระที่นั่งพุทไธสวรรย์เป็นพื้นที่สำหรับฝึกหัด ที่นี้นอกจากเป็นโรงเรียนฝึกหัดนักเรียนนาฏศิลป์แล้วได้ใช้เป็นสถานที่ถ่ายทำภาพยนตร์อีกด้วย โรงเรียนนาฏดุริยางคศิลป์ได้แสดงให้เห็นการเชื่อมโยงงานนาฏกรรมจากในและนอกราชสำนักเข้าไว้ด้วยกัน กล่าวคือ ครูผู้สอน การเรียนการสอน ตำราเรียน รวมทั้งนักเรียน มีที่มาทั้งจากราชสำนัก และวังเจ้านาย หรือบ้านคณะละครต่างๆ เช่น กองปีพาทย์ และโขนหลวง กระจ่างวงษ์ คณะละครพระองค์เจ้าวัชรวิงศ์ คณะละครพระยาสุนทรเทพระบำ คณะคณะละครเจ้าคุณพระประยูรวงศ์ เป็นต้น โรงเรียนนาฏดุริยางคศาสตร์นี้ ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นโรงเรียนศิลปากร แผนกนาฏดุริยางค์ โรงเรียนนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ และสถาบันบัณฑิตพัฒนศิลป์ ดังเช่นในปัจจุบัน ส่วนนาฏกรรมอื่นๆ ที่เกิดขึ้นได้แก่ การฟ้อนรับเสด็จตามประเพณีล้านนา ของเจ้านายฝ่ายเหนือ และนาฏกรรมพื้นเมือง ฟ้อนม่านม้วยเชียงตา โดยเจ้าดารารัศมี พระราชชายา ในคราวเสด็จเสียบมณฑลฝ่ายเหนือมณฑลพายัพ พ.ศ.2469 **นาฏกรรมในการสมโภชพระเศวตคชเดชน์ดิกล** ตลอดเส้นทางเรื่อยมาจนถึงเขตพระราชวังดุสิต ในราชสำนักก็ทรงโปรดการดนตรีไทย มีการจัดงานรื่นเริง การละคร การเต้นรำ การแต่งแฟนซี ในพระราชพิธีต่าง ๆ เช่น งานรื่นเริง การละเล่นทายชื่อเพลง ในพระราชพิธีคฤหเมงคล ขึ้นพระตำหนักเปี่ยมสุข งานรื่นเริงที่วังไกลกังวล ความน่าสนใจอีกประการในงานนาฏกรรมรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว คือ นาฏกรรมเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว ทั้งการแสดงตามสถานประกอบการต่างๆ เช่น สวนโรมัน โฮเทลพญาไท การถ่ายภาพนิ่ง และภาพยนตร์ สำหรับประชาสัมพันธ์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากต่างประเทศ ซึ่งนำไปสู่การพัฒนาเป็นธุรกิจบันเทิงแขนงหนึ่งในเวลาต่อมา

นาฏกรรม : ละครร้อง

คณะละครร้องในแผ่นดินของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว จำนวน 3 คณะ ที่มีการปรับตัวเพื่อให้ยังคงอยู่ในสังคมซึ่งถือได้ว่าเป็นโอกาสของการพัฒนารูปแบบเพลงละครร้องและเพลงไทย ได้แก่ **คณะของแม่บุญนาถ กัลยาณมิตร** หรือคณะนาครบันเทิง ซึ่งเกิดขึ้นระหว่าง พ.ศ.2463-2478 ซึ่งเป็นช่วงคาบเกี่ยวตั้งแต่สมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว จนถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล คณะที่สองคือ **คณะศิลปสำเร้ง**ของ แม่เลื่อน ไฉนนาวิณ คณะนาคร และคณะที่สามคือ คณะจันทโรภาส ของพรานบุรุษ ซึ่งโดยหลักขอกกล่าวถึง คณะนาครบันเทิง เนื่องจากเห็นถึงความเปลี่ยนแปลงในช่วงเวลากว่า 10 ปี แม่บุญนาถ ผู้ได้รับการฝึกหัด ขัดเกลา จากคณะละครปรีดาลัย ของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ ซึ่งมีชื่อเสียงในช่วงเวลานั้น มีนักแสดงจำนวนมากที่เข้าไปฝึกฝน ภายหลังเมื่อละครปรีดาลัยชบเซาลง นักแสดงจึงออกมาตั้งคณะเอง

หลังจากที่ แม่บุญนาถ ออกมาจากคณะปรีดาลัยแล้วจึงเข้ามาร่วมกับคณะปราโมทัย ตั้งแต่ พ.ศ.2463 - 2466 เมื่อคณะนี้ชบเซา แม่บุญนาถจึงตั้งคณะขึ้นเอง และแสดงที่โรงละครปราโมทัยต่อไป ต่อมาในยุคที่สอง พ.ศ. 2467 - 2471 คณะแม่บุญนาถแสดงที่วิกเชียงกง และในยุคที่ 3 ได้สร้างโรงละครขึ้นแสดงเอง ชื่อว่าโรงละครฉันทสำเร้ง ตั้งอยู่ที่บางลำพู นอกจากนี้ยังปรากฏสถานที่แสดงอื่นๆ เช่น บ้านนนทิ สุขุทัยฮอลล์ โรง

ภาพยนตร์บ้านหม้อ สอนสนุกในลุ่มพินี่ ซึ่งแสดงในงานเปิดสวนลุ่มพินี่ เมื่อ พ.ศ.2474 ซึ่งเป็นการแสดงกลางแจ้งครั้งแรกและครั้งเดียว

ความนิยมและชื่อเสียงของคณะแม่ขุนนาค คือการได้รับเชิญจากนาย ต.เง็กชวน ให้มาแสดงในวาระโอกาสครบรอบการสถาปนากรุงรัตนโกสินทร์ 150 ปี ในปี พ.ศ. 2572 ในการระดมทุนสร้างสะพานเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานถวายพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งเป็นสะพานที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระราชทานทุนทรัพย์ส่วนพระองค์จำนวนหนึ่ง และทุนจากรัฐบาลจำนวนหนึ่ง โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการสร้างสะพาน การได้รับเชิญให้มาแสดงเป็นสิ่งสะท้อนความนิยมและสร้างความเชื่อมั่นว่าจะสามารถระดมทุนสร้างสะพานได้อย่างแน่นอน

ส่วนที่สอง คือการบันทึกเสียงของคณะนครบันเทิง พบแผ่นเสียง 4 ตรา² บนแผ่นเสียงจะมีข้อมูลเนื้อเพลง ทำนอง และบริบทอื่นๆ เช่น รายชื่อนักดนตรีที่สำคัญ ทั้งดนตรีไทย และดนตรีสากล บทแคตตาล็อกการบันทึกเริ่มในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2468–2478 บันทึกบทละครร้อง ทั้งผลงานเดิมของสมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระนราธิปประพันธ์พงศ์ เช่น สาวเครือฟ้า ทั้งเรื่องใหม่ที่แต่งขึ้นใหม่ รวมทั้งคัดเลือกเรื่องที่โดดเด่นมาบันทึกแยกเป็นเพลง ซึ่งแบ่งยุคสมัยตามลักษณะวงดนตรีที่ใช้ประกอบการแสดง

คณะละครร้องที่มีความสำคัญ และมีความเกี่ยวเนื่องด้านเวลากับคณะแม่ขุนนาค คณะที่สอง คือคณะศิลปสำเร็จของ แม่เลื่อน ซึ่งมีแนวเพลงเดียวกันกับคณะแม่ขุนนาค ได้แก่ การแสดงแบบปริตาลัยคือใช้นักแสดงหญิงล้วน การนำเพลงไทยที่มาอยู่ในเพลงละครร้อง ต่อมาได้นำเนื้อเพลงไทยเดิมหนึ่งมาประกอบกับอีกเพลงหนึ่ง ส่วนใหญ่ร้องเต็ม มีเอื้อนแทรกเล็กน้อย และกลายมาเป็นเพลงไทยสากลชัดเจน

คณะละครลำดับที่สาม คือยุคเปลี่ยนผ่านจากสองคณะ โดยการนำชายจริงหญิงแท้มาเป็นนักแสดง คือ คณะจันทโรภาส ซึ่งพรานบุรุษ (จวงจันทร์ จันทรคณา) ในส่วนของเพลง ยังคงให้ความสำคัญกับเพลงไทยเดิมแต่ตัดการเอื้อนออกทั้งหมด ละครที่มีชื่อเสียงของคณะนี้คือ เรื่องจันทร์เจ้าขา

การเปลี่ยนแปลงของเพลงไทยสู่เพลงไทยสากลผ่านมิติของละครร้อง เกิดจากเพลงไทย พัฒนาไปเป็นเพลงละครร้อง ซึ่งเพลงละครร้องของพรานบุรุษมีลักษณะที่สามารถเทียบเคียงได้ว่าเป็นละครเพลง และปรับเปลี่ยนไปเป็นเพลงไทยสากล โดยที่ ค่านิยมทางสังคม การเมืองการปกครอง การเปลี่ยนแปลงทางรสนิยม และอิทธิพลดนตรีตะวันตก เข้ามามีส่วนสำคัญในการปรับเปลี่ยนนี้ และอีกมิติหนึ่งบทละครร้องที่เป็นที่นิยมถูกนำไปทำเป็นภาพยนตร์ บทโทรทัศน์ เช่น เรื่องสาวเครือฟ้า จันทร์เจ้าขา อีกนัยยะหนึ่ง คือบทละครร้องที่ถูกแปรรูปไปเพื่อการฟัง ด้วยการนำบทละครร้องไปบันทึกลงแผ่นเสียง ละครร้องจึงเป็นพื้นที่ที่แสดงถึงรอยต่อที่สำคัญระหว่างดนตรีไทย และดนตรีตะวันตก เป็นพื้นที่ในการปฏิสัมพันธ์ในการปรับปรุง และเปลี่ยนแปลงทางกระแสนิยมเป็นนำมาธุรกิจบันเทิงที่พัฒนาไป และเป็นต้นแบบให้เพลงไทยสากลในยุคต่อมา

² ตราที่ 1 บริษัทพาร์โลโฟน (Parlophone) พ.ศ. 2468 -2471 ตราที่ 2 บริษัทโอเดียน หรือ โอเดออน (Odeon) พ.ศ. 2471 ตราที่ 3 ซึ่งมีสีฟ้า คือ ตราสยาม หรือช่างสามเศียร พ.ศ. 2473 และตราที่ 4 คือ ตรากระต่าย ของ นาย ต.เง็กชวน พ.ศ. 2478

ด้านภาพยนตร์

มหรสพภาพยนตร์เข้ามาสยามในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นช่วงเวลาเดียวกับการถือกำเนิดของละครร้อง ในช่วงแรกโรงภาพยนตร์ฉายเพียงภาพยนตร์ที่นำเข้ามาจากต่างประเทศเท่านั้น ภาพยนตร์ที่สร้างโดยคนไทยยังไม่มีแบบดำเนินเรื่องเพื่อเข้าฉายในโรงภาพยนตร์ มีแต่เพียงการถ่ายภาพยนตร์สมัครเล่น กระทั่งปลายรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พ.ศ.2465 กองภาพยนตร์เผยแผ่ข่าวของกรมรถไฟหลวง โดยกรมพระกำแพงเพชรอัครโยธินเป็นหน่วยงานแรกที่ผลิตภาพยนตร์เปรียบเสมือนกรมประชาสัมพันธ์ในปัจจุบัน และเมื่อเข้าสู่รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ข้าราชการที่ถูกคนส่วนหนึ่งมีความรู้ ความสามารถในด้านภาพยนตร์ จึงตั้งบริษัทเพื่อถ่ายทำภาพยนตร์ออกฉาย ได้แก่ บริษัทถ่ายภาพยนตร์ไทย โดยกลุ่มของหลวงสุนทรอัศวราช (จำรัส สรวิสุต) และกรุงเทพภาพยนตร์บริษัท โดยพี่น้องตระกูลสุวัต ซึ่งหนึ่งในนั้นเป็นหัวหน้าช่างถ่ายภาพยนตร์ของกรมรถไฟหลวง ภาพยนตร์ไทยในยุคแรกจึงเป็นภาพยนตร์เงียบที่มีการรับสมัครและคัดเลือกนักแสดง (เหมือนเช่นในปัจจุบัน) และภาพยนตร์เงียบที่สร้างโดยคนไทยออกฉายในโรงภาพยนตร์เป็นครั้งแรกในปี พ.ศ.2470 ด้วยความเป็นภาพยนตร์เงียบจึงทำให้เกิดธรรมเนียมในการจัดทำ “สมุดภาพยนตร์” หรือ หนังสือขนาดเล็กที่ให้ข้อมูลเกี่ยวกับภาพยนตร์จำหน่ายให้ผู้ชมก่อนภาพยนตร์เข้าฉาย และมีการบรรเลงดนตรีสดประกอบการฉาย โดยมากเป็นการบรรเลงดัดด้นระนาด

และในปีเดียวกันนั้นเองที่สหรัฐอเมริกามีการฉายภาพยนตร์เรื่อง เดอะ แจ๊ส ซิงเกอร์ (The Jazz Singer) เป็นภาพยนตร์เสียงเรื่องแรกของโลก ซึ่งเข้ามาฉายในไทยในปีถัดมา ภาพยนตร์เงียบของไทยที่ค้างอยู่จึงต้องหาทางออกด้วยวิธี “เบนชิ (Benshi)” จากประเทศญี่ปุ่น คือจัดให้มีผู้บรรยายภาพยนตร์เงียบ แข่งกับภาพยนตร์เสียง โดยผู้บรรยายภาพยนตร์ที่มีชื่อเสียงในเวลานั้นคือ ทิดเชียว (สิน สีบุญเรือง) เมื่อมีภาพยนตร์เงียบจากอินเดียเรื่อง รามเกียรติ์ ตอน ศึกไมยราพณ์ เข้าฉายในไทย ทิดเชียวได้นำวิธีการพากย์โขนมาประยุกต์ใช้ การบรรยายภาพยนตร์จึงเรียกว่า การพากย์ นับแต่นั้นมา นอกจากนี้ทิดเชียวยังเป็นผู้ริเริ่มพากย์ไทยทับเสียงภาษาต่างประเทศในภาพยนตร์เสียง

เมื่อเทคโนโลยีภาพยนตร์เสียงก้าวหน้าขึ้น พ.ศ.2472 บริษัทฟ็อกซ์ มิววี่โตนส์ นิวส์ (Fox Movietone News) ได้เข้ามาถ่ายทำภาพยนตร์ข่าวบันทึกเสียง ซึ่งเป็นการถ่ายทำภาพยนตร์เสียงเป็นครั้งแรกของสยาม ภาพยนตร์ชุดนี้ ปัจจุบันพบในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้แก่ การแสดงหุ่นกระบอก การแสดงจำอวด การแสดงดนตรีไทย ซึ่งหอภาพยนตร์ได้ขอสำเนาแล้ว และการถ่ายทำภาพยนตร์เสียงครั้งนั้นทำให้พี่น้องตระกูลสุวัตได้มีโอกาสเรียนรู้วิธีการถ่ายทำ และสามารถยืมกล้องถ่ายภาพยนตร์บันทึกเสียงมาทดลองใช้ได้ แล้วสร้างภาพยนตร์เสียงโดยคนไทยเป็นเรื่องแรก คือ เรื่อง **หลงทาง** โดยพี่น้องสุวัตสร้างธรรมเนียมใหม่ที่มาพร้อมภาพยนตร์เสียงคือเพลงประกอบภาพยนตร์ ดังนั้นภาพยนตร์เสียงในยุคแรกจึงเป็นภาพยนตร์เพลง หลงทาง มี

เพลงประกอบ รวมทั้งสิ้น 6 เพลง ขุนวิจิตรมาตราแต่งเนื้อร้องใหม่ โดยใช้ทำนองเพลงไทยเดิม ส่วนเพลงประกอบภาพยนตร์เรื่องแรกที่เป็นเพลงไทยสากล

พี่น้องอาวุโสประสบความสำเร็จในงานภาพยนตร์จนสามารถสร้างโรงถ่ายภาพยนตร์เสียงศรีกรุง ซึ่งเป็นโรงถ่ายภาพยนตร์ที่มีมาตรฐานระดับสากล แบบฮอลลีวู้ด จนถึงปี พ.ศ.2477 มีระบบการทำงานแบ่งเป็นแผนกต่างๆ หนึ่งในนั้นคือ แผนกอัดแผ่นเสียง ซึ่งสามารถอัดเสียงร้องเพลงของผู้แสดงขณะถ่ายทำ และรับงานอัดแผ่นเสียงเพื่อจำหน่ายตามการว่าจ้างของวงดนตรีคณะต่างๆ งานภาพยนตร์เสียงศรีกรุงได้สร้างนักแสดงอาชีพคนแรก คือ มานี สุมมนัญญ์ ที่มีชื่อเสียงจากการแสดงเรื่อง พญาน้อยชมตลาด และเมืองแม่หม้าย ในขณะที่มีการสร้างภาพยนตร์เสียง มีอีกหลายบริษัทที่งบประมาณไม่มากพอที่จะสร้างภาพยนตร์เสียง จึงใช้วิธีการถ่ายทำแบบภาพยนตร์เงียบ แล้วจึงพากย์สดขณะฉายในโรงภาพยนตร์ เช่น ภาพยนตร์เรื่อง สาวเครือฟ้า และสาวเชียงใหม่ เป็นต้น ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการพากย์สดคือ ทิดเชียว ในส่วนของดนตรีประกอบเป็นฝีมือของพรานบุรุษ

นอกจากกิจการด้านภาพยนตร์ของบริษัทในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวจะมีความเจริญก้าวหน้าเป็นอย่างมากแล้ว ในส่วนพระองค์ การถ่ายภาพ และภาพยนตร์ เป็นพระราชนิยามที่ทรงเอาพระราชหฤทัยใส่เสมอ ดังที่ทรงก่อตั้งสมาคมภาพยนตร์สมัครเล่นแห่งสยาม (สภส) บริษัท สหคินิมา รวมทั้งกฎหมายเซนเซอร์ภาพยนตร์ขึ้นเป็นครั้งแรก ภาพยนตร์ส่วนพระองค์ที่ตัวฟิล์มหลงเหลือมาจนถึงปัจจุบัน หอภาพยนตร์ได้ทำการอนุรักษ์ฟิล์มและจัดทำสื่อเผยแพร่ต่อสาธารณชนทางสื่อโซเชียลมีเดีย

บทสรุป

แม้เกิดสถานการณ์ “วิกฤต” ในงานศิลปวัฒนธรรมของชาติ แต่ถือได้ว่าเป็น “โอกาส” ให้งานดนตรี และนาฏกรรมได้รับการปรับปรุง และพัฒนาอย่างเป็นระบบ การสืบทอดองค์ความรู้ จากความสามารถ และประสบการณ์ของบุคลากรทางดนตรีและนาฏกรรม มาจดบันทึกร่วมกับวิทยาการตะวันตกและเทคโนโลยีต่างๆ ดังเช่น การบันทึกเพลงไทยด้วยตัวโน้ตสากล การบันทึกแผ่นเสียง การถ่ายทำภาพยนตร์ นับเป็นประโยชน์ในการถ่ายทอด พัฒนา และอนุรักษ์ศิลปวัฒนธรรมของชาติ ทั้งเป็นแบบแผนของการเรียนการสอนดนตรีและนาฏกรรมในสถานศึกษา ทั้งภาครัฐ และเอกชน ระดับชั้นต่างๆ องค์ความรู้แพร่หลายเป็นวงกว้าง และเข้าถึงได้ง่ายในคนทุกกลุ่ม ทุกชนชั้น

ด้านความบันเทิงในสังคม บุคลากรทางดนตรีและนาฏกรรมที่มีอาชีพและสร้างรายได้จากการแสดงในสถานบันเทิงต่างๆ จนเกิดเป็นจุดเริ่มต้นของธุรกิจบันเทิง มีวงดนตรีสากล วงดนตรีแจ๊ส คณะนักร้องประสานเสียง ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับที่ดนตรีสากลเข้ามามีอิทธิพล จึงทำให้ค่านิยมความบันเทิงในสังคมเมืองหลวงค่อยๆ เกิดความเปลี่ยนแปลง ดนตรีตะวันตกได้รับความสนใจจนเกิดเป็นกระแสนิยม การทำงานในด้านดนตรีไทย

และนาฏกรรมก็ค่อยๆ ปรับตัว ดังเช่น เพลงไทยพัฒนาเป็นเพลงไทยสากล บทละครร้อยนำไปเป็นบทภาพยนตร์ นักแสดงละครร้อยพันตัวเป็นนักแสดงภาพยนตร์ ก่อเกิดธุรกิจแผ่นเสียง ธุรกิจเพลงไทยสากล ธุรกิจภาพยนตร์ วงดนตรีต่างๆ ในเวลาต่อมา และพัฒนาเป็นธุรกิจบันเทิงที่ได้รับความนิยมอย่างในปัจจุบัน

